

Executive summary

Meerstemmig Kunst Leren: participatief onderwijs als katalysator voor diversiteitsbewuste vaardigheden van kunsteducatoren

City Deal Kennis Maken project CDKM.OZ.04.001

Projectleider: Karolien Dons, Kenniscentrum Kunst & Samenleving, Hanzehogeschool Groningen

De populatie in onze grote steden diversifieert in hoog tempo. Stedelijk cultureel beleid geeft hieraan steeds vaker erkenning waardoor etniciteit, leeftijd, fysieke of mentale beperking, gender of armoede in theorie geen barrière meer vormen om te participeren. Kunsteducatieve professionals die in stedelijke contexten werkzaam zijn, krijgen binnenschools en buitenschools te maken met toenemende diversiteit. Sociale en inclusievaardigheden zijn daarom deel gaan uitmaken van hun kerncompetenties, juist omdat de kunsten in staat zijn om positieve invloed uit te oefenen op ongelijkheid en verschil in educatieve en sociale contexten (zie o.a. Kallio et al., 2021).

Voor de kunstvakopleidingen Docent Muziek (aan het Prins Claus Conservatorium) en Docent Beeldende Kunst en Vormgeving (aan de Academie Minerva) van de Hanzehogeschool Groningen leidde dit tot de vraag deze competenties werkveldgetrouwer en actueler aan te spreken in het onderwijs. Op basis van vooronderzoek werd meerstemmigheid als belangrijk uitgangspunt vanuit de opleidingen benoemd, nl. het (laten) bestaan van onderling verschil en frictie, en hier op een open en respectvolle manier mee omgaan.

De Onderzoeksgroep Kunsteducatie van het Kenniscentrum Kunst & Samenleving poogde aan deze vraag en wens gehoor te geven in dit project, door het ontwikkelen en uittesten van een leertraject als verrijking op de bestaande curricula. Het leertraject had als doel studenten, alumni, docenten en onderzoekers, op basis van hun individuele (meerstemmige) leerbehoeftes, uit te dagen en uit te nodigen oplossingsgericht met elkaar aan de slag te gaan op het gebied van het thema diversiteit en inclusiviteit in de opleiding en in het kunsteducatieve stedelijke werkveld. Voor dit traject is gekozen voor een participatieve (Janssen, Könings & van Merriënboer, 2017) aanpak, welke uitstekend leek te passen bij het meerstemmige uitgangspunt van de opleidingen. In de praktijk betekende dit dat deelnemers in gezamenlijkheid het traject conceptueel ontwikkeld, gecureerd en geïmplementeerd hebben, en uiteindelijk het traject hebben gevolgd.

Onderzoeksdesign

Om inzicht te krijgen in (1) de ontwikkeling van het leertraject, en (2) de impact ervan op het diversiteitsbewustzijn van deelnemers vonden etnografisch geïnspireerde onderzoeksactiviteiten (Hammersley & Atkinson, 2007) plaats. De onderzoeksvragen hierbij luiden:

Welke vorm en inhoud krijgt het participatieve leertraject over diversiteit en inclusiviteit in kunsteducatie?

Wat geven deelnemers aan over de impact van hun deelname aan het traject op hun diversiteitsbewustzijn?

De activiteiten in het leertraject zijn gedocumenteerd door middel van door een onderzoeker geschreven logs van bijeenkomsten, geschreven reflecties van een onderzoeker na afloop van bijeenkomsten, individuele reflectieve dagboeken geschreven door drie deelnemende alumni gedurende het traject en een transcriptie van een focus groepbijeenkomst met deelnemers aan het eind van het traject.

VORM – Het participatieve leertraject in acht fasen

1. Voorbereiding	Articulatie van de praktijkvraag met managers, docenten, onderzoekers, studenten en alumni van de opdrachtgevende opleidingen. Inhoudelijke literatuur en actualiteitenverkenning. Identificatie van samenwerkingspartners in het werkveld.
2. Raamwerk bedenken	Doelen van het initiatief en inhoudelijke vragen die daaraan ten grondslag liggen beschrijven. Doelgroep identificeren. Grofmazige planning vastleggen. Invulling van de eerste sessie ontwikkelen. Mogelijke invulling van sessies daarna bedenken; actie op uitvoering echter uitstellen.
3. Werving deelnemers	Formulering van aanleiding, doel, vragen, grofmazige planning en randvoorwaarden voor werving. Presentatie van initiatief bij bijeenkomsten en gericht mensen benaderen en uitnodigen voor deelname.
4. Kennismaking als groep	Eerste bijeenkomst (virtueel) met voorstelronde en gesprek op basis van de vraag: <i>Wie ben je en wat heeft jou hier gebracht?</i> Vooruitkijken naar sessie heel binnenkort waar zal worden nagedacht over inhoud.
5. Traject ontwerpen	Tweede bijeenkomst (virtueel) met gespreksronde op basis van de vragen: <i>Wat zijn jullie ideeën en wensen ten aanzien van het leertraject? Wat is je leerbehoefte?</i> Op basis van de twee gespreksrondes is een concept geformuleerd; nl. om met elkaar vormen van dialoog te gaan uittesten. Vervolgens brainstormen over concrete ideeën voor invulling van het gekozen concept incl. inzet extern netwerk. Een aantal deelnemers nemen de rol van curator van sessies.
6. Traject optuigen	Periode van een achttal weken waarin curatoren contacten leggen en afspraken maken met externen; het programma wordt definitief.
7. Implementatie van het traject	Zes wekelijkse sessies (op locatie) met duur van twee uur tot een dagdeel waarin verschillende vormen van dialoog worden verkend onder begeleiding van experts. Deelnemers volgen het traject. Het programma bevat o.a. elementen van socratische gesprekshouding, Visual Thinking Strategies en Altermoderne Kunsteducatie.
8. Evalueren en vooruitkijken	Een terugblikkend en vooruitkijkend gezamenlijk gesprek met deelnemers vindt plaats op basis van de vragen: <i>Wat is je bijgebleven en wat neem je mee uit het traject? Op basis van de ervaringen, welke aanbevelingen hebben we voor de betrokken opleidingen, het instituut, het werkveld, voor onszelf?</i>

INHOUD – Meerstemmige dialoog over diversiteit en inclusie in de kunsteducatie

In totaal hebben een groep bestaande uit negen studenten, twee docenten, twee alumni, een onderzoeker en drie externe experts het traject vormgegeven. De eerste twee sessies bestonden uit een inhoudelijk gesprek waarbij het thema diversiteit en inclusiviteit in de kunsteducatie het centrale gespreksonderwerp was. Deelnemers hielden er geregeld standpunten op na die van elkaar verschilden, waardoor de gesprekken een duidelijk meerstemmig karakter kregen. De gesprekken vormden de inspiratie voor het audiovisueel portret *'Acting Inclusively'* (Dons, 2021) waarmee de meerstemmigheid rondom diversiteit en inclusiviteit in kunsteducatie zoals die in de gesprekken tot uiting kwam alsook het zoekende en dialogische karakter van het traject in beeld zijn gebracht.

Beelden uit *'Acting Inclusively'* (Dons, 2021)

<https://vimeo.com/639916343>

IMPACT – Opbrengsten voor deelnemers: dialoog en dialogische vaardigheden

In tegenstelling tot de soms inhoudelijk verschillende standpunten in de gesprekken, werd er wel unaniem waarde gehecht aan oprechte dialoogvoering. De beoefening en het behendiger worden in het voeren van dialoog werd daarom het onderliggend concept van het tweede deel van het traject.

Ondanks de relatief korte duur van het traject over dialoogvoering, kenden de ervaringen doorwerking naar het handelen van deelnemers. Deelnemers gaven bijvoorbeeld aan tussen sessies door op eigen initiatief in dagelijkse situaties te hebben geoefend in de gespreksvoering.

Ook was er sprake van vertaling van de ervaring naar de professionele praktijk, zoals bijvoorbeeld bij deze alumna die op het vmbo als docent muziek werkt en schrijft in een van haar reflecties:

Afgelopen week werd ik mij bewust van het feit dat ik in gesprekken met leerlingen regelmatig geneigd ben om suggestieve vragen te stellen. [...] Ik zou deze vragen uit kunnen stellen, wie weet waar leerlingen dan mee komen! [Alumnus a, reflectie na bijeenkomst 3]

Bovendien bleef het niet alleen bij het dagelijkse en het professionele. Halverwege het traject blikten zij en een andere alumnus terug op de sessies die reeds waren geweest:

[I]k merk dat ik veel bewuster leef: ik ga bewuster om met gebeurtenissen, ben bewuster van wat ik zeg en wat een ander zegt en ben bewuster van mijn eigen handelen. Voor mij is dit een hele grote waarde. [Alumnus a, reflectie na bijeenkomst 5]

[Door het oefenen van de socratische houding] zie ik in dat een waarde van waaruit ik handel mogelijk 'veiligheid' is. Dit kleurt mijn hele denken de laatste weken. [Alumnus b, reflectie na bijeenkomst 4]

Het 'bewuster leven', 'een hele grote waarde' en iets wat iemands 'hele denken' kleurt wijzen erop dat deelname aan het leertraject het diversiteitsbewustzijn nadrukkelijk hebben uitgedaagd en fundamentele persoonlijke en professionele ontwikkeling in werking hebben gezet bij deelnemers.

Participatief onderwijs als katalyserende en verrijkte leeromgeving

Het participatief leertraject rond diversiteit en inclusiviteit dat in dit project is ontworpen en uitgetest met betrokkenen van kunst- en muziekvakdocentopleidingen ontstond in acht fasen en heeft een meerstemmige inhoudelijke dialoog op gang gebracht. Hiermee voldeed het traject aan de vraag van de opdrachtgevende opleidingen om de bestaande curricula van de opleidingen te verrijken, en de wens om dit op meerstemmige wijze aan te pakken. De impact van het traject op deelnemers uitte zich in reflectie op diversiteitsbewustzijn met persoonlijke en professionele ontwikkeling tot gevolg. In tegenstelling tot meer traditioneel onderwijs gericht op kennisoverdracht, zoals bijvoorbeeld de in hoger muziekonderwijs gangbare meester-gezelconstructie (Gaunt et al., 2021), lijkt het traject te fungeren als katalysator voor een professionele ontwikkeling op maat van het individu en gericht op lange termijn-ontwikkeling.

Referenties:

- Gaunt, H.; Duffy, C.; Coric, A.; González Delgado, I.R.; Messas, L.; Pryimenko, O. & Sveidahl, H. (2021) Musicians as "Makers in Society": A Conceptual Foundation for Contemporary Professional Higher Music Education. *Front. Psychol.* 12:713648. doi: 10.3389/fpsyg.2021.713648
- Hammersley, M. & Atkinson, P. (2017) *Ethnography: Principles in Practice*. 3rd ed. Routledge.
- Janssen, F.J.J.M.; Könings, K.D. & van Merriënboer, J.J.G. (2017) Participatory educational design: How to improve mutual learning and the quality and usability of the design? *Eur J Educ.* 2017;52:268–279. <https://doi.org/10.1111/ejed.12229>
- Kallio, A.A.; Marsh, K.; Westerlund, H.; Karlsen, S. & Saether, E. (2021) *The Politics of Diversity in Music Education*. Springer.